Zbiór Orzeczeń

OPINIA RZECZNIK GENERALNEJ
JULIANE KOKOTT
przedstawiona w dniu 22 września 2022 r.[1]

**Sprawa C-312/21**

**Tráficos Manuel Ferrer S.L.,**
**Ignacio**
**przeciwko**
**Daimler AG**

[wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Juzgado de lo Mercantil nº 3 de Valencia (sąd gospodarczy nr 3 w Walencji, Hiszpania)]

Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym – Konkurencja – Prawo antymonopolowe – Egzekwowanie na drodze prywatnoprawnej – „Kartel samochodów ciężarowych" – Artykuł 101 TFUE – Zasada skuteczności – Dyrektywa 2014/104/UE – Krajowe przepisy dotyczące podziału kosztów postępowania – Asymetria w dostępie do informacji – Niemożliwość lub nadmierne trudności w określeniu wysokości szkody – Oszacowanie wysokości szkody

## I. Wprowadzenie

1. Czy można wymagać od powoda dochodzącego odszkodowania za szkodę wyrządzoną przez kartel, by musiał zapłacić połowę kosztów postępowania w przypadku częściowego zwycięstwa, czy też stanowi to nadmierną przeszkodę w egzekwowaniu roszczeń odszkodowawczych za szkodę wyrządzoną przez kartel? I czy sąd krajowy może oszacować wysokość szkody wyrządzonej przez kartel, jeżeli powodowie mieli dostęp do danych, na których opierała się opinia pozwanej dotycząca szkody i jeżeli żądanie odszkodowania dotyczy również towarów, które nie zostały nabyte przez powodów od pozwanej, lecz od innych uczestników kartelu?

2. Są to zasadniczo pytania, z którymi zwrócono się do Trybunału w przedmiotowym wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym. Powstają one na tle tzw. „kartelu samochodów ciężarowych", który doprowadził do licznych powództw o odszkodowanie, zwłaszcza w Hiszpanii, i z którym Trybunał miał również do czynienia względnie jeszcze będzie miał do czynienia w innych postępowaniach[2].

[1] Język oryginału: niemiecki.

[2] Zobacz wyroki: z dnia 29 lipca 2019 r., Tibor-Trans (C-451/18, EU:C:2019:635); z dnia 15 lipca 2021 r., Volvo i in. (C-30/20, EU:C:2021:604); z dnia 6 października 2021 r., Sumal (C-882/19, EU:C:2021:800); z dnia 22 czerwca 2022 r., Volvo i DAF Trucks (C-267/20, EU:C:2022:494); z dnia 1 sierpnia 2022 r., Daimler (Kartel – śmieciarki) (C-588/20, EU:C:2022:607); a także toczące się sprawy C-163/21, PACCAR i in. oraz C-285/21, Dalarjo i in. Zobacz także wyrok Sądu z dnia 2 lutego 2022 r., Scania i in./Komisja (T-799/17, EU:T:2022:48); a także zawisłe w tej sprawie postępowanie odwoławcze C-251/22 P, Scania i in./ Komisja.

3. Powyższe pytania są związane ze znanymi podstawowymi problemami dotyczącymi odszkodowań za szkody wyrządzone przez kartel, które dotyczą w szczególności asymetrii w dostępie do informacji pomiędzy poszkodowanymi a uczestnikami kartelu, jak również trudności w dostarczeniu dowodów na istnienie szkody i określeniu jej wysokości. Problemom tym ma zaradzić dyrektywa 2014/104/UE w sprawie niektórych przepisów regulujących dochodzenie roszczeń odszkodowawczych z tytułu naruszenia prawa konkurencji państw członkowskich i Unii Europejskiej, objęte przepisami prawa krajowego (zwana dalej „dyrektywą 2014/104") [3]. Odpowiednie przepisy tej dyrektywy znajdują zastosowanie w niniejszej sprawie, a zatem mogą zostać wykorzystane w celu udzielenia odpowiedzi na pytania prejudycjalne.

## II. Ramy prawne

### A. Prawo Unii

4. Ramy prawa Unii w niniejszej sprawie wyznacza obok art. 101 TFUE także dyrektywa 2014/104.

5. Motywy 14 i 15 dyrektywy 2014/104 dotyczą trudności dowodowych w postępowaniach prywatnoprawnych o odszkodowanie za szkody wyrządzone przez kartel:

„(14) Powództwa o odszkodowanie z tytułu szkody wynikającej z naruszenia unijnego lub krajowego prawa konkurencji zwykle wymagają przeprowadzenia złożonych analiz stanu faktycznego i analiz ekonomicznych. Dowody niezbędne do udowodnienia zasadności roszczenia często są w posiadaniu wyłącznie strony przeciwnej lub osób trzecich i nie są w wystarczającym stopniu znane ani dostępne powodowi. W takiej sytuacji surowe wymogi prawne nakazujące powodowi szczegółowe przedstawienie na początku postępowania wszystkich faktycznych okoliczności sprawy oraz przedłożenie dokładnie określonych środków dowodowych mogą nadmiernie utrudnić skuteczne korzystanie z gwarantowanego w TFUE prawa do odszkodowania.

(15) Dowody są ważnym elementem dochodzenia odszkodowania z tytułu szkód wynikających z naruszenia unijnego lub krajowego prawa konkurencji. Ponieważ jednak sprawy z zakresu prawa konkurencji charakteryzuje asymetria w dostępie do informacji, należy zapewnić powodom prawo skutecznego żądania ujawnienia dowodów dotyczących ich sprawy, bez konieczności wskazywania przez nich konkretnych materiałów dowodowych. Aby zapewnić stronom równe szanse, środki te powinny być udostępnione również pozwanym w postępowaniach o odszkodowanie, tak aby mogli oni zwrócić się o ujawnienie dowodów przez powoda. Sądy krajowe powinny również mieć możliwość nakazania ujawnienia dowodów przez osoby trzecie, w tym organy publiczne. […]".

[3] Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 listopada 2014 r. w sprawie niektórych przepisów regulujących dochodzenie roszczeń odszkodowawczych z tytułu naruszenia prawa konkurencji państw członkowskich i Unii Europejskiej, objęte przepisami prawa krajowego (Dz.U. 2014, L 349, s. 1).

6. Motywy 45 i 46 dyrektywy 2014/104 wyjaśniają problem określenia wysokości indywidualnych szkód wyrządzonych przez kartel:

„(45) Poszkodowany, który udowodnił poniesienie szkody wynikającej z naruszenia prawa konkurencji, w celu przyznania odszkodowania musi jeszcze dowieść zakresu poniesionej szkody. Ustalanie wysokości szkody w sprawach z zakresu prawa konkurencji w bardzo dużym stopniu zależy od ustaleń faktycznych i może wymagać zastosowania złożonych modeli ekonomicznych. Jest to często bardzo kosztowne i utrudnia powodom uzyskanie niezbędnych danych na uzasadnienie ich roszczeń. Z tego względu ustalanie wysokości szkody w sprawach z zakresu prawa konkurencji może stanowić poważną barierę uniemożliwiającą skuteczne dochodzenie roszczeń odszkodowawczych.

(46) W związku z brakiem unijnych zasad ustalania wysokości szkody wynikającej z naruszenia prawa konkurencji to do krajowego systemu prawnego każdego państwa członkowskiego należy określenie własnych zasad ustalania wysokości szkody, a do państw członkowskich i do sądów krajowych określenie wymagań, które musi spełnić powód, dowodząc wysokości poniesionej szkody, metod, z których można skorzystać, ustalając tę wysokość, oraz konsekwencji niespełnienia tych wymagań. Takie wymagania prawa krajowego dotyczące ustalania wysokości szkody w sprawach z zakresu prawa konkurencji nie powinny być jednak mniej korzystne niż wymagania regulujące podobne działania na płaszczyźnie krajowej (zasada równoważności) ani nie powinny czynić praktycznie niewykonalnym [niemożliwym] lub nadmiernie trudnym korzystania z unijnego prawa do odszkodowania (zasada skuteczności). Należy mieć na uwadze wszelką asymetrię między stronami w dostępie do informacji oraz fakt, że ustalanie wysokości szkody wymaga oceny, jak zachowałby się dany rynek, gdyby naruszenie nie miało miejsca. Taka ocena oznacza dokonanie porównania z sytuacją, która z definicji jest hipotetyczna i w związku z tym nigdy nie może być przeprowadzona z całkowitą dokładnością. Należy zatem zapewnić, aby sądy krajowe miały uprawnienia do oszacowania wysokości szkody z tytułu naruszenia prawa konkurencji. […]”.

7. Artykuł 5 ust. 1 dyrektywy 2014/104 reguluje nakaz ujawnienia dowodów przez sąd:

„1. Państwa członkowskie zapewniają, by w postępowaniu o odszkodowanie w Unii na wniosek powoda przedstawiającego uzasadnienie zawierające racjonalnie dostępne fakty i dowody, które są wystarczające do uprawdopodobnienia jego roszczenia odszkodowawczego, sądy krajowe miały możliwość nakazać pozwanemu lub osobie trzeciej ujawnienie istotnych dowodów, które znajdują się w ich dyspozycji – zgodnie z warunkami określonymi w niniejszym rozdziale. Państwa członkowskie zapewniają, aby sądy krajowe miały możliwość, na wniosek pozwanego, nakazać powodowi lub osobie trzeciej ujawnienie istotnych dowodów. […]”.

8. Artykuł 17 dyrektywy 2014/104 nosi tytuł „Ustalanie wysokości szkody”, a jego ust. 1 stanowi:

„1. Państwa członkowskie zapewniają, aby korzystanie z prawa do odszkodowania nie stało się praktycznie niewykonalne [niemożliwe] ani nadmiernie trudne ze względu na ciężar i charakter dowodu wymaganego do ustalenia wysokości szkody. Państwa członkowskie zapewniają, by sądy krajowe były uprawnione – zgodnie z procedurami krajowymi – do oszacowania wysokości szkody, jeżeli stwierdzono, że powód poniósł szkodę, ale dokładne ustalenie wysokości tej szkody na podstawie dostępnych dowodów jest praktycznie niewykonalne [niemożliwe] lub nadmiernie trudne”.

9. Artykuł 22 dyrektywy 2014/104 reguluje jej zastosowanie w czasie:

„1. Państwa członkowskie zapewniają, aby środki krajowe przyjęte na mocy art. 21 w celu zapewnienia zgodności z istotnymi [materialnymi] przepisami niniejszej dyrektywy nie były stosowane z mocą wsteczną.

2. Państwa członkowskie zapewniają, aby wszelkie środki krajowe przyjęte na mocy art. 21, inne niż te, o których mowa w ust. 1, nie miały zastosowania w sprawach o odszkodowanie, rozpoznawanych przez sądy krajowe przed dniem 26 grudnia 2014 r.”.

## B. Prawo hiszpańskie

10. Artykuł 394 ust. 1 i 2 Ley 1/2000 de Enjuiciamiento Civil (ustawy 1/2000 – kodeks postępowania cywilnego, zwanej dalej „LEC”) z dnia 7 stycznia 2000 r. (BOE nr 7 z dnia 8 stycznia 2000 r., s. 575) stanowi w wersji mającej znaczenie w niniejszej sprawie:

„(1) Koszty postępowania w pierwszej instancji zasądza się od strony, której wszystkie żądania zostały oddalone, chyba że sąd stwierdzi i uzasadni, że sprawa budzi poważne wątpliwości faktyczne lub prawne. […]

(2) W przypadku częściowego uwzględnienia lub oddalenia żądań każda ze stron ponosi koszty swojego środka prawnego oraz połowę kosztów wspólnych, chyba że istnieją podstawy do obciążenia nimi jednej ze stron z powodu lekkomyślnego prowadzenia postępowania”.

11. W dniu 27 maja 2017 r., a zatem pięć miesięcy po upływie terminu do dokonania transpozycji dyrektywy 2014/104 przypadającego na dzień 27 grudnia 2016 r. r., w życie wszedł transponujący dyrektywę do prawa hiszpańskiego Real Decreto-ley 9/2017, por el que se transponen directivas de la Unión Europea en los ámbitos financiero, mercantil y sanitario, y sobre el desplazamiento de trabajadores (dekret królewski dekret z mocą ustawy 9/2017 w sprawie transpozycji dyrektyw Unii Europejskiej w sektorach finansowym, handlowym i ochrony zdrowia oraz w sprawie delegowania pracowników) z dnia 26 maja 2017 r. (BOE nr 126 z dnia 27 maja 2017 r., s. 42820).

12. Transpozycja dyrektywy 2014/104 doprowadziła między innymi do wprowadzenia art. 283a LEC, który odpowiada art. 5 dyrektywy.

## III. Spór w postępowaniu głównym

13. W dniu 11 października 2019 r. M. Ignacio i hiszpańska spółka Tráficos Manuel Ferrer, S.L. (zwani dalej „powodami”) wnieśli przeciwko Daimler AG (zwanej dalej „spółką Daimler” lub „pozwaną”) powództwo oparte na art. 101 TFUE i art. 1902 hiszpańskiego Código Civil (kodeksu cywilnego) o odszkodowanie na gruncie prawa cywilnego.

14. Tłem tego powództwa jest stwierdzone w decyzji Komisji z dnia 19 lipca 2016 r.[4]. naruszenie prawa konkurencji przez pozwaną w postaci działania uzgodnionego z innymi europejskimi producentami samochodów ciężarowych w latach 1997–2011 (tzw. kartel samochodów

[4] Decyzja Komisji C(2016) 4673 final z dnia 19 lipca 2016 r. dotycząca postępowania przewidzianego w art. 101 [TFUE] i art. 53 porozumienia EOG (sprawa AT.39824 – Samochody ciężarowe). Streszczenie tej decyzji zostało opublikowane w dniu 6 kwietnia 2017 r. (Dz.U. 2017, C 108, s. 6).

ciężarowych). Chodziło o uzgodnienia w celu ustalania i podwyższania cen brutto niektórych typów samochodów ciężarowych oraz przerzucanie kosztów wprowadzenia nowych technologii w celu unikania emisji zanieczyszczeń.

15. Powodowie opierają powództwo na tym, że w czasie trwania kartelu kupowali samochody ciężarowe marki Mercedes, Renault i Iveco, których dotyczyło zachowanie ukaranych przez Komisję producentów samochodów ciężarowych. Samochody ciężarowe marki Mercedes są produkowane przez pozwaną w postępowaniu głównym.

16. Powodowie twierdzą, że w związku z antykonkurencyjnymi porozumieniami cenowymi poniosły szkodę, która wynikała z nadmiernych cen zakupionych pojazdów. Dowodzi tego przedłożona przez nich opinia biegłego określająca rozmiar poniesionej szkody. Pozwana zgłosiła zastrzeżenia do tej opinii, przedstawiając własną opinię biegłego, z której wynikało, że podstawy, założenia i metodologia opinii biegłego strony powodowej są nieprawidłowe. Następnie pozwana udzieliła powodom dostępu do wszystkich danych uwzględnionych w opinii biegłego pozwanej. W odpowiedzi na to powodowie przedstawili kolejną „opinię techniczną" na temat wyników uzyskanych dzięki dostępowi do danych pozwanej, ale nie zmienili własnej opinii biegłego.

17. Ponadto wniosek pozwanej o przypozwanie Renault Trucks SAS i Iveco SPA (producentów pozostałych ciężarówek zakupionych przez powodów) został oddalony przez sąd. Sąd uzasadnił to tym, że nie zostały spełnione ustawowe przesłanki przypozwania, a postępowanie było kontynuowane jedynie przeciwko spółce Daimler.

## IV. Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym oraz postępowanie przed Trybunałem

18. Na tym tle Juzgado de lo Mercantil nº 3 de Valencia (sąd gospodarczy nr 3 w Walencji, Hiszpania) zawiesił postępowanie i zwrócił się do Trybunału postanowieniem z dnia 10 maja 2021 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 19 maja 2021 r., z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

„1) Czy system przewidziany w art. 394.2 LEC, który umożliwia, by strona poszkodowana z tytułu zachowania antykonkurencyjnego, o którym mowa w art. 101 TFUE, poniosła część kosztów postępowania w zależności od wysokości kwot nienależnie zapłaconych tytułem nadwyżki ceny, które są jej zwracane w wyniku częściowego uznania jej roszczenia odszkodowawczego, co jako przesłankę deklaratywną zakłada istnienie naruszenia antykonkurencyjnego i jego związku przyczynowego z powstaniem szkody, która w wyniku postępowania zostanie z pewnością uznana, oszacowana i zasądzona, jest zgodny z prawem do pełnego odszkodowania poszkodowanego z tytułu zachowania antykonkurencyjnego, o którym mowa w art. 101 TFUE i z orzecznictwem, w którym dokonuje się jego wykładni?

2) Czy uprawnienie sądu krajowego do określenia wysokości szkody pozwala na ustalenie wysokości szkody w sposób subsydiarny i autonomiczny ze względu na stwierdzenie sytuacji asymetrii w dostępie do informacji lub nierozwiązywalnych trudności w ustalaniu wysokości szkody, które nie powinny stanowić przeszkody dla prawa do pełnego naprawienia szkody przysługującego osobie poszkodowanej, powstałej w wyniku praktyki antykonkurencyjnej, o której mowa w art. 101 TFUE w związku z art. 47 karty, w tym w przypadkach, w których poszkodowany w wyniku naruszenia prawa konkurencji polegającego na istnieniu kartelu

pobierającego nadmierne opłaty miał w toku postępowania dostęp do danych, na których sama strona pozwana opiera swoją ekspertyzę zmierzającą do wykluczenia istnienia szkody podlegającej odszkodowaniu?

3) Czy uprawnienie sądu krajowego do określenia wysokości szkody pozwala na ustalenie wysokości szkody w sposób subsydiarny i autonomiczny ze względu na stwierdzenie sytuacji asymetrii w dostępie do informacji lub nierozwiązywalnych trudności w ustalaniu wysokości szkody, które nie powinny stanowić przeszkody dla prawa do pełnego naprawienia szkody przysługującego osobie poszkodowanej, powstałej w wyniku praktyki antykonkurencyjnej, o której mowa w art. 101 TFUE i w związku z art. 47 karty, w tym w przypadkach, w których poszkodowany w wyniku naruszenia prawa konkurencji polegającego na istnieniu kartelu pobierającego nadmierne opłaty kieruje swoje roszczenie o odszkodowanie przeciwko jednemu z adresatów decyzji administracyjnej, który jest solidarnie odpowiedzialny za tę szkodę, lecz który nie wprowadził do obrotu produktu lub usługi nabytych przez tego poszkodowanego?".

19. W postępowaniu przed Trybunałem powodowie, spółka Daimler, Hiszpania i Komisja Europejska przedstawili uwagi na piśmie.

## V. Ocena

20. Przed dokonaniem merytorycznej oceny wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym (B) należy odnieść się do zastrzeżeń Hiszpanii dotyczących jego dopuszczalności (A).

### A. Dopuszczalność wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym

21. Hiszpania kwestionuje zarówno właściwość Trybunału do udzielenia odpowiedzi na pytania prejudycjalne (1), jak i ich dopuszczalność (2).

#### *1. W przedmiocie właściwości Trybunału*

22. Po pierwsze, Hiszpania twierdzi, że Trybunał nie jest właściwy do udzielenia odpowiedzi na pierwsze pytanie prejudycjalne, ponieważ nie wchodzi ono w zakres zastosowania prawa Unii. Artykuł 394 ust. 2 LEC reguluje ogólnie podział kosztów w sporach prawnych i nie transponuje żadnych przepisów prawa Unii. Nie zmienia tego fakt, że spór dotyczy kwestii prawa Unii, gdyż art. 101 TFUE nie może mieć, zdaniem Hiszpanii, żadnego wpływu na regulację dotyczącą kosztów w prawie krajowym.

23. Powyższy zarzut w żadnym wypadku nie zasługuje na uwzględnienie.

24. Wobec braku ujednolicenia prawa postępowania cywilnego na gruncie prawa Unii regulacja co do egzekwowania roszczeń cywilnych należy zgodnie z zasadą autonomii procesowej do krajowych systemów prawnych państw członkowskich [5]. Ponadto dyrektywa 2014/104 nie zawiera żadnej konkretnej regulacji dotyczącej ponoszenia kosztów.

[5] Zobacz moja opinia w sprawie Profi Credit Polska (C-176/17, EU:C:2018:293, pkt 54 i przytoczone tam orzecznictwo).

25. Jednakże rozwiązania proceduralne, które mają zapewnić ochronę praw przyznanych jednostkom przez prawo Unii, nawet gdy zgodnie z zasadą autonomii proceduralnej należą do wewnętrznego porządku prawnego każdego państwa członkowskiego, wchodzą w zakres prawa Unii w zakresie, w jakim muszą być zgodne z zasadami równoważności i skuteczności [6]. Trybunał jest zatem właściwy, aby udzielić wskazówek sądowi odsyłającemu, umożliwiających temu sądowi ustalenie, czy dane przepisy krajowe są zgodne z tymi zasadami [7].

26. Ze względu na to, że postępowanie główne dotyczy roszczeń odszkodowawczych opartych na art. 101 TFUE, powództwo w postępowaniu głównym służy egzekwowaniu roszczeń wynikających z prawa Unii, a warunki ich egzekwowania w prawie krajowym należy oceniać w świetle zasad równoważności i skuteczności prawa Unii. Sytuacja prawna w postępowaniu głównym jest zatem objęta prawem Unii [8].

27. Po drugie, Hiszpania jest zdania, że Trybunał nie jest również właściwy do udzielenia odpowiedzi na drugie i trzecie pytanie prejudycjalne, ponieważ wyłącznie do sądu odsyłającego należy wykładnia krajowych przepisów dotyczących postępowania dowodowego oraz ocena, czy w niniejszej sprawie istnieje asymetria w dostępie do informacji pomiędzy stronami i czy możliwości przeprowadzenia dowodów zostały wystarczająco wyczerpane.

28. Również i ten zarzut nie jest zasadny. Drugie i trzecie pytanie prejudycjalne dotyczą mianowicie również wymogów prawa Unii w zakresie skuteczności egzekwowania prawa do odszkodowania wynikającego z art. 101 TFUE. Ponadto pytania drugie i trzecie odnoszą się do wykładni art. 17 ust. 1 dyrektywy, który wbrew założeniu Hiszpanii ma zastosowanie w niniejszej sprawie, co zostanie omówione w dalszej części.

### *2. W przedmiocie dopuszczalności pytań prejudycjalnych*

#### *a) W przedmiocie możliwości zastosowania dyrektywy 2014/104 w postępowaniu głównym*

29. Hiszpania podnosi, że drugie i trzecie z zadanych pytań są niedopuszczalne, ponieważ dotyczą uprawnienia do oszacowania szkody na podstawie art. 17 dyrektywy 2014/104. Przepis ten nie ma jednak zastosowania w ramach postępowania głównego.

30. Wprawdzie sąd odsyłający nie powołuje się na art. 17 dyrektywy 2014/104 w treści swoich pytań prejudycjalnych, czyni to jednak w uzasadnieniu postanowienia odsyłającego. Ponadto Trybunał jest w każdym przypadku zobowiązany do uwzględnienia mających zastosowanie przepisów prawa Unii w celu udzielenia sądowi odsyłającemu użytecznej odpowiedzi [9].

6 Zobacz podobnie wyroki: z dnia 20 września 2001 r., Courage i Crehan (C-453/99, EU:C:2001:465, pkt 25–29); z dnia 26 października 2006 r., Mostaza Claro (C-168/05, EU:C:2006:675, pkt 24); z dnia 28 marca 2019 r., Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:263, pkt 42); z dnia 16 lipca 2020 r., Caixabank i Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (C-224/19 i C-259/19, EU:C:2020:578, pkt 83, 85).

7 Zobacz podobnie wyrok z dnia 11 września 2018 r., IR (C-68/17, EU:C:2018:696, pkt 56).

8 W tym względzie sytuacja w postępowaniu głównym nie jest dokładnie taka sama jak ta, która leżała u podstaw wyroków z dnia 27 marca 2014 r., Torralbo Marcos (C-265/13, EU:C:2014:187, pkt 30–33), oraz z dnia 8 grudnia 2016 r., Eurosaneamientos i in. (C-532/15 i C-538/15, EU:C:2016:932, pkt 52–56), na które powołuje się Hiszpania. W tych przypadkach krajowe przepisy proceduralne nie służyły egzekwowaniu roszczeń wynikających z prawa Unii, a przedmiot postępowania głównego nie dotyczył wykładni lub stosowania normy prawa Unii, tak więc postępowania te nie wchodziły w zakres stosowania prawa Unii. Sądy odsyłające nie pytały o to, czy sporne przepisy nadmiernie utrudniały egzekwowanie roszczeń wynikających z prawa Unii, lecz jedynie o to, czy przepisy te były ogólnie zgodne z Kartą praw podstawowych Unii Europejskiej. Samo to nie może uzasadniać zastosowania prawa Unii.

9 Zobacz wyrok z dnia 22 czerwca 2022 r., Volvo i DAF Trucks (C-267/20, EU:C:2022:494, pkt 28 i przytoczone tam orzecznictwo).

31. To, czy art. 17 dyrektywy 2014/104 ma zastosowanie pod względem czasowym, wynika z jej art. 22. Zgodnie z art. 22 ust. 1 przepisy krajowe przyjęte w celu wykonania przepisów materialnych tej dyrektywy nie mogą być stosowane z mocą wsteczną. Zgodnie z ust. 2 przepisy transponujące dyrektywę, które nie są objęte ust. 1, mogą być jednak stosowane w ramach powództw wniesionych po dniu 26 grudnia 2014 r.

32. Jak wskazał między innymi rzecznik generalny M. Szpunar w opinii w sprawie PACCAR i in., z systematyki art. 22 dyrektywy 2014/104 wynika, „że odniesienie do »środka krajowego […] innego niż [przepis materialny]« w rozumieniu art. 22 ust. 2 wspomnianej dyrektywy dotyczy przepisu proceduralnego” [10].

33. W wyroku w sprawie Volvo i DAF Trucks Trybunał stwierdził (wbrew stanowisku Hiszpanii w niniejszym postępowaniu, które zostało jednak wyrażone przed wydaniem tego wyroku), że kwestia, które spośród przepisów tej dyrektywy stanowią przepisy materialne, a które nie stanowią, należy oceniać w świetle prawa Unii, a nie w świetle mającego zastosowanie prawa krajowego. Wynika to z faktu, że w art. 22 dyrektywy brak jest odesłania do prawa krajowego [11].

34. Ponadto w owym wyroku Trybunał stwierdził, po pierwsze, że art. 17 ust. 1 dyrektywy 2014/104, który dotyczy możliwości oszacowania wysokości szkody i który jest przedmiotem sporu w niniejszej sprawie, ma charakter proceduralny [12]. Po drugie, Trybunał uznał, że przepis ten ma czasowy zakres zastosowania obejmujący powództwa o odszkodowanie wniesione po dniu 26 grudnia 2014 r. i po dacie dokonania transpozycji dyrektywy 2014/104 do prawa krajowego. Ta ostatnia data jest istotna, ponieważ w przypadku braku krajowych przepisów transponujących zastosowanie przepisów dyrektywy wobec jednostek byłoby – co najmniej przed upływem terminu transpozycji dyrektywy – problematyczne [13].

35. Zatem przepisy krajowe transponujące art. 17 ust. 1 dyrektywy znajdują zastosowanie w postępowaniu głównym zgodnie z art. 22 ust. 2. W niniejszym postępowaniu powództwo zostało bowiem wniesione w dniu 11 października 2019 r., a więc po dniu 26 grudnia 2014 r. i po dokonaniu transpozycji dyrektywy do prawa hiszpańskiego, co miało miejsce w dniu 27 maja 2017 r. (zob. pkt 11, 13 powyżej).

36. Czasowy zakres zastosowania innych przepisów dyrektywy, które mogłyby mieć znaczenie w niniejszej sprawie, należy w razie potrzeby omówić w ramach merytorycznej oceny pytań prejudycjalnych.

37. Na wstępie należy w tej kwestii zauważyć, że w zakresie, w jakim przepisy dyrektywy kodyfikują w sposób czysto deklaratywny zasady, które zostały wcześniej uznane przez orzecznictwo [14], zasady te nadal obowiązują, przy czym nie jest istotne, czy odpowiadające im przepisy dyrektywy należy zakwalifikować jako materialne w rozumieniu art. 22 ust. 1.

[10] Zobacz opinia rzecznika generalnego M. Szpunara w sprawie PACCAR i in. (C-163/21, EU:C:2022:286, pkt 55). Zobacz także opinia rzecznika generalnego M. Szpunara w sprawie RegioJet (C-57/21, EU:C:2022:363, pkt 27–29).

[11] Wyrok z dnia 22 czerwca 2022 r. (C-267/20, EU:C:2022:494, pkt 39–41); zob. także opinia rzecznika generalnego M. Szpunara w sprawie PACCAR i in. (C-163/21, EU:C:2022:286, pkt 56).

[12] Wyrok z dnia 22 czerwca 2022 r., Volvo i DAF Trucks (C-267/20, EU:C:2022:494, pkt 80–85). Natomiast w pkt 90 i nast. tego wyroku Trybunał uznał, że art. 17 ust. 2 dyrektywy stanowi przepis materialny w rozumieniu art. 22 ust. 1; przepis ten nie jest jednak przedmiotem sporu w niniejszej sprawie.

[13] Wyrok z dnia 22 czerwca 2022 r., Volvo i DAF Trucks (C-267/20, EU:C:2022:494, pkt 76, 77, 86–89).

[14] Zobacz w tej kwestii motyw 12 dyrektywy 2014/104.

38. Ponadto pytania prejudycjalne są w każdym przypadku dopuszczalne, niezależnie od możliwości zastosowania dyrektywy. Nawet bowiem gdyby niektóre przepisy dyrektywy nie obejmowały czasowym zakresem zastosowania danej sytuacji, na pytania te należy odpowiedzieć w świetle art. 101 TFUE w związku z zasadą skuteczności.

### *b) W przedmiocie przedawnienia w odniesieniu do powództwa w postępowaniu głównym*

39. Wbrew stanowisku Hiszpanii znaczenie pytań prejudycjalnych dla sporu w postępowaniu głównym nie może być podważone przez argument, że roszczenia powództwa w postępowaniu głównym uległy przedawnieniu.

40. W wyroku w sprawie Volvo i DAF Trucks Trybunał uznał, że art. 10 dyrektywy 2014/104, który reguluje kwestię przedawnienia roszczeń o naprawienie szkody wynikłej z naruszenia prawa ochrony konkurencji i przewiduje w tym celu minimalny pięcioletni termin przedawnienia, jest przepisem materialnym [15]. Ponadto Trybunał uznał, że bieg terminu przedawnienia rozpoczyna się zwykle w dniu publikacji w Dzienniku Urzędowym streszczenia decyzji Komisji stwierdzającej naruszenie [16].

41. Ponadto Trybunał orzekł, że pięcioletni termin przedawnienia określony w art. 10 dyrektywy 2014/104 może zostać zastosowany do powództwa o odszkodowanie, które dotyczy wprawdzie naruszenia prawa konkurencji, które ustało przed wejściem w życie tej dyrektywy, lecz zostało wniesione po wejściu w życie przepisów transponujących ją do prawa krajowego. Jest tak w każdym wypadku wtedy, gdy termin przedawnienia mający zastosowanie do tego powództwa na podstawie dawnych przepisów nie upłynął przed dniem upływu terminu transpozycji owej dyrektywy, a nawet nadal biegł po wejściu w życie krajowych przepisów transponujących [17].

42. Zgodnie z danymi przedstawionymi przez Hiszpanię przed transpozycją dyrektywy 2014/104 termin przedawnienia w prawie krajowym wynosił jeden rok. W niniejszej sprawie publikacja streszczenia decyzji Komisji stwierdzającej naruszenie miała miejsce w Dzienniku Urzędowym w dniu 6 kwietnia 2017 r. [18]. Z zastrzeżeniem zbadania przez sąd odsyłający można założyć, że w tym momencie powodowie uzyskali informacje niezbędne do wniesienia powództwa i że w tym momencie rozpoczął się bieg rocznego terminu przedawnienia. Tym samym termin ten nie upłynął ani przed upływem terminu transpozycji dyrektywy 2014/104 przypadającego na dzień 27 grudnia 2016 r., ani przed wejściem w życie hiszpańskich przepisów transponujących, co miało miejsce w dniu 27 maja 2017 r., (pkt 11 powyżej). Zatem – z zastrzeżeniem kontroli przez sąd odsyłający – art. 10 dyrektywy i pięcioletni termin przedawnienia wprowadzony w wyniku jego transpozycji w Hiszpanii znajdują zastosowanie do powództwa w postępowaniu głównym.

43. Ze względu na to, że powództwo w postępowaniu głównym zostało wniesione w dniu 11 października 2019 r., a tym samym mniej niż pięć lat po rozpoczęciu biegu terminu przedawnienia, roszczenia powództwa nie uległy zatem przedawnieniu, a pytania prejudycjalne są istotne dla rozstrzygnięcia sporu.

[15] W przedmiocie zaklasyfikowania przepisów dotyczących przedawnienia jako przepisy materialne lub proceduralne, zob. jednak także moja opinia w sprawie Taricco i in. (C-105/14, EU:C:2015:293, pkt 114, 115).

[16] Wyrok z dnia 22 czerwca 2022 r., Volvo i DAF Trucks (C-267/20, EU:C:2022:494, pkt 46, 47, 71, 72).

[17] Wyrok z dnia 22 czerwca 2022 r., Volvo i DAF Trucks (C-267/20, EU:C:2022:494, pkt 33, 34, 42, 48, 49, 73–79); zob. w tej kwestii także opinia rzecznika generalnego G. Pitruzzelli w sprawie ZA i in. (C-25/21, EU:C:2022:659, pkt 52, 53).

[18] Zobacz przypis 4 do niniejszej opinii.

### *3. Wniosek w przedmiocie dopuszczalności wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym*

44. Z powyższego wynika, że wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym jest dopuszczalny.

## B. Ocena merytoryczna pytań prejudycjalnych

45. Trzy pytania prejudycjalne postawione przez sąd gospodarczy nr 3 w Walencji dotyczą zasadniczo dwóch rodzajów kwestii. Po pierwsze, dotyczą one tego, czy ogólna hiszpańska regulacja dotycząca kosztów postępowania, która przewiduje podział po połowie kosztów postępowania nawet w przypadku częściowego wygrania sprawy przez powoda, nadmiernie utrudnia egzekwowanie prawa do odszkodowania za szkody wyrządzone przez kartel (1). Po drugie, dotyczą one kwestii, na jakich warunkach sąd krajowy może skorzystać z możliwości oszacowania wysokości dochodzonej szkody wyrządzonej przez kartel (2).

### *1. W przedmiocie podziału kosztów zgodnie z art. 394 ust. 2 LEC (pierwsze pytanie prejudycjalne)*

46. Zawarta w art. 394 ust. 2 LEC regulacja dotycząca kosztów może zniechęcić powoda do dochodzenia i egzekwowania swoich praw, ponieważ nawet w przypadku częściowej wygranej wiąże się dla niego z ryzykiem poniesienia całości własnych kosztów, jak również połowy kosztów wspólnych (a). Powstaje jednak pytanie, czy regulację tę w związku z art. 394 ust. 1 LEC można interpretować zgodnie z prawem Unii w taki sposób, że nie stanowi ona nadmiernej przeszkody dla skutecznego egzekwowania prawa do odszkodowania za szkody wyrządzone przez kartel (b).

#### *a) Regulacja dotycząca kosztów w art. 394 ust. 2 LEC – nadmierna przeszkoda dla skutecznego egzekwowania prawa do odszkodowania za szkody wyrządzone przez kartel?*

47. W pytaniu pierwszym sąd odsyłający zmierza do ustalenia, czy regulacja w zakresie podziału kosztów zawarta w art. 394 ust. 2 LEC jest zgodna z art. 101 TFUE w związku z zasadą skuteczności i prawem do pełnego naprawienia szkody spowodowanej naruszeniem prawa konkurencji.

48. Zgodnie z orzecznictwem Trybunału dotyczącym art. 101 TFUE w związku z zasadą skuteczności, która została skodyfikowana deklaratywnie w art. 4 dyrektywy 2014/104, przepisy proceduralne państw członkowskich dotyczące egzekwowania prawa do odszkodowania za szkody spowodowane naruszeniem prawa konkurencji nie mogą czynić tego egzekwowania praktycznie niemożliwym lub nadmiernie utrudnionym [19].

49. Zgodnie z art. 394 ust. 2 LEC powód ponosi koszty własne oraz połowę kosztów wspólnych, także w razie częściowej wygranej.

[19] Wyroki: z dnia 13 lipca 2006 r., Manfredi i in. (od C-295/04 do C-298/04, EU:C:2006:461, pkt 62); z dnia 6 czerwca 2013 r., Donau Chemie i in. (C-536/11, EU:C:2013:366, pkt 27); z dnia 28 marca 2019 r., Cogeco Communications (C-637/17, EU:C:2019:263, pkt 43).

*1) Możliwość zastosowania orzecznictwa dotyczącego dyrektywy 93/13*

50. Powyższy przepis był przedmiotem wyroku w sprawie Caixabank i Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (zwanego dalej „wyrokiem Caixabank”) [20], na który również powołał się sąd odsyłający. Trybunał orzekł w owym wyroku, że dyrektywa 93/13/EWG w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (zwana dalej „dyrektywą 93/13”) [21] w związku z zasadą skuteczności stoi na przeszkodzie regulacji zawartej w art. 394 LEC w zakresie, w jakim pozwala ona na obciążenie konsumenta częścią kosztów postępowania proporcjonalnie do jego częściowej wygranej. W przedmiotowej sprawie powództwo konsumenta o stwierdzenie nieważności nieuczciwego postanowienia umownego zostało uwzględnione w całości, natomiast powództwo o zwrot kwot zapłaconych na podstawie tego postanowienia zostało uwzględnione jedynie w części. Zdaniem Trybunału w takim przypadku zakwestionowane postanowienie stanowi istotną przeszkodę mogącą zniechęcić konsumentów do korzystania z przyznanego przez dyrektywę 93/13 prawa do skutecznej kontroli sądowej ewentualnie nieuczciwego charakteru warunków umownych.

51. Czy powyższe stwierdzenie można przenieść na grunt egzekwowania wynikających z prawa Unii roszczeń odszkodowawczych z tytułu naruszeń prawa konkurencji, których dotyczy niniejsza sprawa?

52. Oczywiste jest, że istnieją strukturalne podobieństwa między problematyką nieuczciwych warunków a problematyką, która charakteryzuje obszar odszkodowań za szkodę wyrządzoną przez kartel. W obu bowiem obszarach istnieje zwykle strukturalny brak równowagi na niekorzyść jednej ze stron.

53. Ów brak równowagi jest notoryczny w relacjach między przedsiębiorcami, którzy często korzystają ze standardowych wzorów umów, z jednej strony, a konsumentami, z drugiej strony. Dlatego też dyrektywa 93/13 zgodnie z jej motywami ma na celu ochronę obywateli, którzy występują w charakterze konsumentów, oraz wzmocnienie praw tych obywateli.

54. Jak podnoszą powodowie w niniejszej sprawie i jak wynika z motywów 14, 15, 45 i 46 dyrektywy 2014/104, prawo o odszkodowaniach za szkody wyrządzone przez kartel również charakteryzuje się strukturalnym brakiem równowagi między poszkodowanym powodem a pozwanym sprawcą szkody. Ten brak równowagi wynika w szczególności z asymetrii w dostępie do informacji na niekorzyść powoda, jak również z trudności w przeprowadzeniu dowodów i określeniu wysokości szkody, które to problemy dyrektywa 2014/104 stara się rozwiązać za pomocą przepisów dotyczących ujawniania dowodów i ustalania wysokości szkody (art. 5, 6, 17).

55. Nawet jeśli powodowie w postępowaniach o odszkodowanie za szkody wyrządzone przez kartel nie są zwykle konsumentami, to jednak ich sytuacja strukturalnej podległości jest wystarczająco porównywalna z sytuacją konsumentów w rozumieniu wyroku Caixabank.

56. Jak dalej argumentują powodowie, w sprawach takich jak niniejsza i w innych postępowaniach o odszkodowanie w związku z kartelem samochodów ciężarowych sytuację pogarsza fakt, że poszkodowanymi są tu często małe lub średnie przedsiębiorstwa, podczas gdy pozwanymi są międzynarodowe koncerny. Choć taka konstelacja nie zawsze musi wystąpić w postępowaniu

[20] Zobacz wyrok z dnia 16 lipca 2020 r., Caixabank i Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (C-224/19 i C-259/19, EU:C:2020:578, pkt 93–99).

[21] Dyrektywa Rady z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.U. 1993, L 95, s. 29).

o odszkodowanie za szkody wyrządzone przez kartel, jednak jest ona często spotykana [22]. To również tłumaczy powszechność modeli finansowania postępowań sądowych w tym obszarze. Dla skutecznego egzekwowania prawa antymonopolowego należy jednak zachęcać do egzekwowania swoich praw właśnie tych, którzy ponieśli jedynie stosunkowo niewielkie lub wręcz minimalne szkody (w ujęciu bezwzględnym, nawet jeśli niekoniecznie rozpatrywanym indywidualnie).

57. W tym względzie kolejnym strukturalnym i teleologicznym podobieństwem między zakresem regulacji dyrektywy 93/13 a zakresem regulacji odszkodowań za szkody wyrządzone przez kartel jest to, że w obu dziedzinach powodowie poprzez egzekwowanie swoich własnych praw przyczyniają się do osiągnięcia celów Unii, takich jak funkcjonowanie rynku wewnętrznego lub ochrona uczciwej konkurencji. Wbrew twierdzeniu Hiszpanii dyrektywa 93/13 ma bowiem na celu nie tylko zapewnienie odszkodowania poszkodowanemu konsumentowi, ale także całkowite zaprzestanie stosowania nieuczciwych warunków. Podobnie prawo do odszkodowania za szkody wyrządzone przez kartel ma służyć nie tylko naprawieniu szkody, ale także pełnić funkcję odstraszającą, a tym samym służyć skutecznemu egzekwowaniu prawa konkurencji [23]. Taka funkcja powoda jako „obrońcy" czy „egzekutora" interesów Unii występuje również np. w wypadku powództw konkurentów w prawie z zakresu pomocy państwa lub zamówień publicznych bądź w powództwach stowarzyszeń na gruncie prawa ochrony środowiska.

58. Jednakże, jak wskazuje spółka Daimler, wyrok Caixabank dotyczył przypadku obejmującego dwie kwestie sporne (stwierdzenie, że dany warunek był nieuczciwy, oraz zwrot kwot uiszczonych na podstawie tego warunku), z których pierwsza doprowadziła do pełnego, a druga tylko do częściowego sukcesu [24]. Natomiast niniejszy spór w postępowaniu głównym dotyczy jednolitego roszczenia o odszkodowanie.

59. Wbrew stanowisku spółki Daimler nie podważa to zasadniczo porównywalności obu sytuacji. Niemniej może to prowadzić do tego, że rozwiązanie przyjęte w wyroku Caixabank będzie musiało zostać zniuansowane w niniejszym przypadku. Należy wziąć pod uwagę przedstawione poniżej rozważania.

*2) Niuansowanie orzecznictwa dotyczącego dyrektywy 93/13 w odniesieniu do odszkodowań za szkody wyrządzone przez kartel*

60. Po pierwsze, nie wydaje się wykluczone odniesienie się, również w przypadku takim jak niniejszy, do wygranej co do zasady. Sąd, zasądzając na rzecz powoda część roszczenia, uznaje bowiem, że powód poniósł szkodę w wyniku przedmiotowego naruszenia prawa konkurencji. Z tego punktu widzenia niniejsza sytuacja jest porównywalna z sytuacją rozpatrywaną w wyroku Caixabank, w której uwzględniono główne roszczenie o stwierdzenie nieuczciwego charakteru przedmiotowego warunku umownego.

[22] Skłoniło to Trybunał do rozszerzenia zakresu ochrony roszczenia odszkodowawczego za szkody wyrządzone przez kartel na mniejsze, prowadzone przez osoby fizyczne przedsiębiorstwa, nawet jeśli one same (jako strona słabsza ekonomicznie) są stroną danej umowy naruszającej art. 101 TFUE, zob. wyrok z dnia 20 września 2001 r., Courage i Crehan (C-453/99, EU:C:2001:465, pkt 24–34).

[23] Zobacz wyroki: z dnia 20 września 2001 r., Courage i Crehan (C-453/99, EU:C:2001:465, pkt 26, 27); z dnia 6 października 2021 r., Sumal (C-882/19, EU:C:2021:800, pkt 36); a także opinia rzecznika generalnego N. Wahla w sprawie Skanska Industrial Solutions i in. (C-724/17, EU:C:2019:100, pkt 27–31).

[24] Zobacz wyrok z dnia 16 lipca 2020 r., Caixabank i Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (C-224/19 i C-259/19, EU:C:2020:578, pkt 94, 96).

61. Po drugie, należy jednak zgodzić się ze spółką Daimler, że w przypadku odszkodowań za szkody wyrządzone przez kartel – podobnie jak w przypadku postępowań odszkodowawczych w ogóle – zasadnicze znaczenie ma obliczenie kwoty odszkodowania. Dzieje się tak dlatego, że w przypadku uznania co do zasady roszczenia o odszkodowanie z reguły nie przyznaje się po prostu zryczałtowanej kwoty, która nie ma nic wspólnego z konkretnymi okolicznościami. Przeciwnie, ustalony w dyrektywie 2014/104 system w zakresie przeprowadzania dowodów i ustalania wysokości szkody [25] ma na celu umożliwienie jak najdokładniejszego określenia wysokości szkody. Nawet wzruszalne domniemanie wynikające z art. 17 ust. 2 dyrektywy 2014/104, zgodnie z którym domniemywa się, że naruszenia kartelowe wyrządzają szkodę, nie powinno – w świetle motywu 47 dyrektywy – obejmować konkretnej wartości szkody. W związku z tym w sprawach o odszkodowanie za szkodę wyrządzoną przez kartel nie wydaje się niedorzeczne, by w związku z rozstrzygnięciem o kosztach odnosić się do części roszczenia zasądzonej na rzecz powoda przy dokonywaniu oceny, czy powód wygrał.

62. Po trzecie, podział kosztów w sprawie, w której obie strony częściowo wygrywają, a częściowo przegrywają, jest wyrazem sprawiedliwości proceduralnej [26]. Jak zauważa spółka Daimler, taki podział jest również przewidziany w art. 138 § 3 regulaminu Trybunału. Taka regulacja ma właśnie w postępowaniach odszkodowawczych pozwolić unikać sytuacji, w których powodowie wysuwaliby nadmierne roszczenia, nieadekwatne do poniesionej szkody.

63. Po czwarte, postępowania odszkodowawcze w związku z naruszeniem prawa konkurencji charakteryzują się jednak tym, że ustalenie rozmiaru szkody jest tu szczególnie problematyczne, a zatem może stanowić istotną przeszkodę dla skutecznego egzekwowania roszczeń odszkodowawczych (zob. pkt 54 powyżej). Z tego powodu sądy krajowe muszą mieć, zgodnie z art. 17 ust. 1 dyrektywy, możliwość oszacowania wysokości odszkodowania.

64. Po piąte, ze względu na te trudności w określeniu dokładnej wysokości szkody i możliwości jej oszacowania ryzyko częściowej przegranej w postępowaniu o odszkodowanie w sprawach z zakresu prawa konkurencji jest szczególnie wysokie. Ponadto, jak wynika z motywu 45 dyrektywy 2014/104 i jak zauważają sąd odsyłający oraz powodowie, sporządzenie ekspertyz ekonomicznych, które są niezbędne do ustalenia wysokości szkody, może być bardzo kosztowne. Tym samym, jak podkreśla sąd odsyłający, poniesienie połowy kosztów może znacznie zmniejszyć faktycznie otrzymane odszkodowanie.

65. Z połączenia tych czynników wynika, że w postępowaniach o odszkodowanie w sprawach z zakresu prawa konkurencji ryzyko konieczności poniesienia własnych kosztów i połowy kosztów wspólnych nawet w przypadku częściowego zwycięstwa, podobnie jak ryzyko częściowej porażki w wyroku Caixabank, „stanowi istotną przeszkodę mogącą zniechęcić [powoda] do korzystania z prawa do [wynikającego z art. 101 TFUE odszkodowania za szkody wyrządzone przez kartel]” [27].

66. Po szóste i ostatnie, nie oznacza to jednak jeszcze, że w każdej sprawie, w której powód częściowo wygrywa, pozwany musi koniecznie ponieść całość kosztów powoda. Albowiem, jak podnosi spółka Daimler, prawo do pełnego odszkodowania za szkodę poniesioną w wyniku naruszenia prawa konkurencji skodyfikowane w art. 3 dyrektywy 2014/104 i uznane

[25] Zobacz motywy 45 i 46 (pkt 6 niniejszej opinii) oraz art. 5 (pkt 7 niniejszej opinii), 6 i 17 (pkt 8 niniejszej opinii) dyrektywy 2014/104.

[26] Zobacz w tej kwestii opinia rzecznika generalnego H. Saugmandsgaarda Øe w sprawie Caixabank (C-385/20, EU:C:2021:828, pkt 59).

[27] Zobacz odpowiednio wyrok z dnia 16 lipca 2020 r., Caixabank i Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (C-224/19 i C-259/19, EU:C:2020:578, pkt 99).

w orzecznictwie [28] nie musi koniecznie oznaczać, że egzekwowanie tego prawa nie może w ogóle powodować żadnych kosztów. Kryterium, zgodnie z którym osoba, która poniosła szkodę, musi zostać przywrócona do stanu, w jakim znajdowałaby się, gdyby nie doszło do naruszenia prawa konkurencji (art. 3 ust. 2), nie oznacza, że osoba ta musi w każdym przypadku zostać postawiona w sytuacji, w jakiej znajdowałaby się, gdyby nie istniało postępowanie mające na celu wyegzekwowanie tego odszkodowania.

67. W tym sensie Trybunał uznał w innym postępowaniu dotyczącym dyrektywy 93/13, że zasada skuteczności nie wyklucza poniesienia przez konsumenta pewnych kosztów procesowych w przypadku wniesienia powództwa o stwierdzenie nieuczciwego charakteru warunku umownego. W tym względzie Trybunał uznał za zgodne z zasadą skuteczności, by zwrot konsumentom poniesionych przez nich kosztów zastępstwa procesowego następował niekoniecznie w całości, lecz jedynie do odpowiedniej kwoty, o ile zwracane koszty nie są tak niskie w porównaniu z kwotą spornego roszczenia, że zniechęcają konsumenta do dochodzenia swoich praw. Zasadniczo Trybunał uzasadnił to stwierdzeniem, że odpowiedzialność za wysokość wynagrodzenia, które konsument uzgadnia ze swoim adwokatem, należy do sfery odpowiedzialności konsumenta, a pozwany przedsiębiorca nie musi ponosić ryzyka, że zostanie zobowiązany do pokrycia nadmiernych kosztów procesowych konsumenta, które nie są adekwatne do sprawy [29].

68. Z tego można wyprowadzić, mutatis mutandis, w odniesieniu do postępowań o odszkodowanie za szkodę wyrządzoną przez kartel, że w przypadku częściowej przegranej powoda zasadne jest poniesienie przez niego własnych kosztów lub przynajmniej ich części, a także części kosztów wspólnych, o ile powstanie tych kosztów wynika z jego własnej sfery odpowiedzialności. Tak może być np. w przypadku, gdy częściowa przegrana jest spowodowana wysunięciem przez powoda nadmiernych roszczeń czy też sposobem prowadzenia sporu.

69. Jeżeli natomiast częściowa przegrana wynika z powszechnie uznanej, strukturalnej nadmiernej trudności lub wręcz praktycznej niemożliwości określenia wysokości szkody spowodowanej naruszeniem prawa konkurencji, to odpowiedzialność za tę częściową przegraną nie należy do sfery powoda i nie jest uzasadnione obciążenie go kosztami egzekwowania roszczeń odszkodowawczych. W przeciwnym razie utrudniłoby to nadmiernie egzekwowanie tych roszczeń lub wręcz praktycznie uniemożliwiło to egzekwowanie, a tym samym mogłoby zniechęcić powoda do skutecznego dochodzenia prawa do odszkodowania za szkodę wyrządzoną przez kartel i egzekwowania tego prawa.

70. W tym przypadku należy raczej przypisać ryzyko częściowej przegranej powoda do sfery odpowiedzialności pozwanego, który dopuścił się zakazanego naruszenia prawa konkurencji. Pozwani są co do zasady odpowiedzialni za proces, bo to oni stworzyli kartel. Taki kartel mający na celu ustalanie cen jest co najmniej tak samo poważny jak stosowanie nieuczciwych warunków. Ponadto zakaz takich naruszeń jest dobrze znany, a pozwy poszkodowanych z tytułu karteli oraz związane z nimi koszty procesowe są przewidywalne dla uczestników kartelu. Notoryczny jest

[28] Wyrok z dnia 6 czerwca 2013 r., Donau Chemie i in. (C-536/11, EU:C:2013:366, pkt 24); zob. także podobnie wyrok z dnia 13 lipca 2006 r., Manfredi i in. (od C-295/04 do C-298/04, EU:C:2006:461, pkt 95, 96).

[29] Wyrok z dnia 7 kwietnia 2022 r., Caixabank (C-385/20, EU:C:2022:278, pkt 42–58); zob. także w tej kwestii opinia rzecznika generalnego H. Saugmandsgaarda Øe w sprawie Caixabank (C-385/20, EU:C:2021:828, pkt 50–54).

również problem określenia wysokości szkód wyrządzonych przez kartel. Ryzyko częściowej przegranej poszkodowanych z tytułu kartelu jest więc wystarczająco przewidywalne dla sprawców szkody [30].

71. Dlatego też uzasadnione i słuszne wydaje się, by w postępowaniach o odszkodowanie z zakresu prawa konkurencji odstąpić od ogólnej zasady podziału kosztów procesowych w przypadku częściowego wygrania i częściowego przegrania sprawy przez obie strony, jeżeli częściowe przegranie sprawy przez powoda wynika z nadmiernych trudności w określeniu wysokości szkody lub niemożliwości jej określenia, a tym samym nie może być przypisane do jego sfery odpowiedzialności. To, czy tak jest, musi ocenić sąd prowadzący przedmiotowe postępowanie, mając na uwadze konkretne okoliczności danej sprawy.

72. Z całości powyższych rozważań wynika, że zawarta w art. 394 ust. 2 LEC regulacja co do kosztów nie jest w niniejszej sprawie, podobnie jak w zakresie dyrektywy 93/13, zgodna z zasadą skuteczności, jeżeli powoduje, że powód – w przypadku częściowej przegranej z uwagi na nadmierne trudności w określeniu wysokości szkody lub ze względu na niemożliwość jej określenia – musi mimo wszystko ponieść własne koszty oraz połowę kosztów wspólnych.

### *b) Możliwość wykładni art. 394 ust. 1 i 2 LEC w zgodzie z prawem Unii?*

73. Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem do sądu odsyłającego należy dokonanie wykładni spornych przepisów krajowych tak dalece jak to możliwe w świetle prawa Unii, a w szczególności w świetle brzmienia i celu art. 101 TFUE, nie dokonując jednak wykładni contra legem tych przepisów krajowych [31].

74. Analiza kwestii, czy przepis prawa krajowego powoduje, że stosowanie prawa Unii staje się niemożliwe lub nadmiernie utrudnione, musi uwzględniać miejsce tego przepisu w całości procedury, tryb postępowania i jego szczególne cechy przed różnymi sądami krajowymi [32].

75. Zgodnie z informacją otrzymaną od sądu odsyłającego art. 394 ust. 1 LEC, który stanowi, że kosztami obciąża się stronę, której wszystkie żądania zostały oddalone, jest interpretowany przez sądy hiszpańskie w następujący sposób: także w przypadkach, gdy żądania powoda zostały uwzględnione „w znacznym zakresie" („estimación sustancial" / „accueil substantiel des conclusions") i istnieje jedynie niewielka różnica między tym, o co wnioskowano, a tym, co zasądzono, możliwe jest obciążenie pozwanego kosztami.

76. Zgodnie z informacją otrzymaną od sądu odsyłającego i twierdzeniem spółki Daimler orzecznictwo to odnosi się jednak (co najmniej również) do wygranej w znaczeniu „ilościowym", a nie tylko „jakościowym". W konsekwencji może ono oczywiście znaleźć zastosowanie tylko wtedy, gdy żądania, co do których powód przegrał, można uznać za akcesoryjne w odniesieniu do przedmiotu postępowania i jego ogólnej wartości ekonomicznej. Nie jest więc jasne, czy ta zasada „znacznej wygranej" może być stosowana tylko w tych przypadkach, w których pierwotne

[30] Zobacz w tej kwestii mutatis mutandis wyroki: z dnia 5 czerwca 2014 r., Kone i in. (C-557/12, EU:C:2014:1317, pkt 30, 34); z dnia 12 grudnia 2019 r., Otis Gesellschaft i in. (C-435/18, EU:C:2019:1069, pkt 32); a także moje opinie w sprawach: Kone i in. (C-557/12, EU:C:2014:45, pkt 37, 41 i nast., 75); Otis Gesellschaft i in. (C-435/18, EU:C:2019:651, pkt 83, 142 i nast.).

[31] Wyroki: z dnia 21 stycznia 2021 r., Whiteland Import Export (C-308/19, EU:C:2021:47, pkt 60–62); z dnia 22 czerwca 2022 r., Volvo i DAF Trucks (C-267/20, EU:C:2022:494, pkt 52).

[32] Wyroki: z dnia 14 marca 2013 r., Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164, pkt 53); z dnia 1 października 2015 r., ERSTE Bank Hungary (C-32/14, EU:C:2015:637, pkt 51); z dnia 16 lipca 2020 r., Caixabank i Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (C-224/19 i C-259/19, EU:C:2020:578, pkt 85, 97).

roszczenie odszkodowawcze powoda zostało uwzględnione w wysokości prawie 100% (lub co najmniej ponad 70–80%). Wątpliwe jest, czy można ją stosować także w przypadkach, gdy wysokość tej wygranej jest mniejsza niż 70%, a nawet mniejsza niż 50% pierwotnego roszczenia (co właściwie prowadziłoby do zastosowania art. 394 ust. 2 LEC), jeśli ta częściowa porażka wynika z nadmiernych trudności w określeniu wysokości szkody lub praktycznej niemożliwości jej określenia.

77. Ponadto, zgodnie z twierdzeniem spółki Daimler, orzecznictwo hiszpańskie uznaje możliwość uzyskania przez powoda pełnego zwrotu kosztów nawet w przypadku częściowej przegranej, jeżeli dostosuje on swoje roszczenie w trakcie postępowania. Do sądu odsyłającego należy zbadanie, w jakim zakresie orzecznictwo to mogłoby prowadzić – w sytuacji takiej jak niniejsza – do zasądzenia na rzecz powoda zwrotu kosztów nawet w przypadku częściowej wygranej. W tym zakresie należałoby w szczególności zbadać, czy obowiązek dostosowania roszczenia w toku postępowania praktycznie uniemożliwiłby lub nadmiernie utrudnił egzekwowanie prawa do odszkodowania za szkody wyrządzone przez kartel. Niedopuszczalna byłaby np. sytuacja, w której powód byłby naciskany, by obniżyć swoje pierwotnie uzasadnione roszczenia do nieodpowiedniego poziomu z uwagi na ryzyko poniesienia połowy kosztów postępowania. Natomiast możliwe do pomyślenia byłoby dopasowanie tych roszczeń przez powoda w oparciu o dokonaną przez właściwy sąd ocenę dowodów i oszacowanie wysokości szkody.

78. Spółka Daimler twierdzi ponadto, że sądy hiszpańskie dopuściły w postępowaniach o odszkodowanie w sprawach z zakresu prawa konkurencji taką możliwość, by – nawet w przypadku całkowitej przegranej powodów – nie zobowiązywać ich do ponoszenia wszystkich kosztów.

79. Niejasne pozostaje, czy art. 394 ust. 2 LEC pozwalałby także, w razie potrzeby, na zobowiązanie powoda wyłącznie do poniesienia części (a nie całości) kosztów własnych i kosztów wspólnych, gdyby było to uzasadnione okolicznościami sprawy, w szczególności – z jednej strony – nadmiernymi trudnościami w określeniu wysokości szkody lub niemożliwością jej określenia oraz – z drugiej strony – zachowaniem stron w procesie.

80. W świetle tych wszystkich elementów do sądu odsyłającego należy zbadanie, czy art. 394 ust. 1 i 2 LEC może być interpretowany zgodnie z prawem Unii w ten sposób, że w przypadku częściowej przegranej powoda z powodu nadmiernych trudności w określeniu wysokości szkody lub praktycznej niemożliwości jej określenia pozwany ponosi całość kosztów lub, w zależności od okoliczności sprawy, może zostać zobowiązany do poniesienia przynajmniej odpowiedniej części kosztów powoda.

### *c) Wniosek wstępny*

81. Z powyższego wynika, że art. 101 TFUE w związku z zasadą skuteczności należy interpretować w ten sposób, że nie stoi on na przeszkodzie przepisom krajowym, które w pewnych przypadkach przewidują podział po połowie kosztów nawet w przypadku częściowej wygranej powoda, o ile przepisy te można interpretować zgodnie z prawem Unii w ten sposób, że w przypadku częściowej przegranej powoda z powodu nadmiernych trudności w określeniu wysokości szkody lub praktycznej niemożliwości jej określenia pozwany ponosi całość kosztów lub, w zależności od okoliczności sprawy, może zostać zobowiązany do pokrycia przynajmniej odpowiedniej części kosztów powoda.

### *2. W przedmiocie warunków dotyczących oszacowania wysokości szkody (pytania prejudycjalne drugie i trzecie)*

82. W pytaniach drugim i trzecim sąd odsyłający dąży do ustalenia, czy w sprawie takiej jak niniejsza może skorzystać z możliwości oszacowania wysokości indywidualnych szkód wyrządzonych przez kartel. Sąd podkreśla przy tym dwie szczególne cechy tej sprawy: po pierwsze, że dane, na których opierała się opinia biegłego pozwanej, zostały ujawnione stronie powodowej (a); po drugie, że strona powodowa wniosła powództwo przeciwko jednemu z uczestników kartelu, od którego nabyła tylko niektóre towary objęte naruszeniem kartelowym (b).

#### *a) W przedmiocie dostępu do danych, na których opiera się opinia pozwanej co do szkody (drugie pytanie prejudycjalne)*

83. W drugim pytaniu prejudycjalnym sąd odsyłający przywołuje pojęcie „asymetrii w dostępie do informacji" między stronami. Z tego sformułowania, jak również z odniesienia się do dostępu do danych, na których opierała się opinia pozwanej co do szkody, można wywnioskować, że sąd odsyłający zmierza do ustalenia, czy może oszacować wysokość szkody, jeśli strona powodowa miała dostęp do tych danych, co mogło częściowo zmniejszyć asymetrię między stronami.

84. Jak wynika z art. 17 ust. 1 dyrektywy 2014/104, istnienie „asymetrii w dostępie do informacji" nie jest warunkiem koniecznym do oszacowania wysokości szkody.

85. W motywie 46 tej dyrektywy jest mowa o asymetrii w dostępie do informacji między stronami i notorycznych trudnościach w ustaleniu rozmiaru szkody w związku z koniecznością zapewnienia możliwości jej oszacowania. Można z tego wywnioskować, że typowa asymetria w dostępie do informacji była tylko jednym z kilku powodów, dla których prawodawca stworzył możliwość szacowania.

86. Nawet jeśli sytuacja w zakresie dostępu do informacji jest zrównoważona, możliwe są trudności w konkretnym określeniu wysokości szkody. Szacowanie nie służy zatem jedynie wyrównaniu nierówności w dostępie do informacji między stronami, ale raczej przezwyciężeniu ogółu trudności dowodowych związanych z określeniem wysokości szkody.

87. Natomiast w motywie 15 wskazano asymetrię w dostępie do informacji między stronami jako powód stworzenia zasad przeprowadzania dowodów, które mają służyć zmniejszeniu tej asymetrii.

88. Artykuły 5 i 6 dyrektywy 2014/104[33] stanowią, że sądy krajowe mogą nakazać ujawnienie dowodów przez powoda, pozwanego, osoby trzecie lub organy ochrony konkurencji. Artykuł 17 ust. 1 przewiduje możliwość oszacowania w przypadku, gdy dokładne ustalenie wysokości szkody na *podstawie dostępnych dowodów*[34] jest praktycznie niemożliwe lub nadmiernie trudne. Przepis ten opiera się więc na założeniu, że możliwości nakazania ujawnienia dowodów zostały już

[33] Zdaniem rzecznika generalnego M. Szpunara są to przepisy proceduralne (zob. opinia rzecznika generalnego M. Szpunara w sprawach PACCAR i in., C-163/21, EU:C:2022:286, pkt 57, oraz RegioJet, C-57/21, EU:C:2022:363, pkt 29). Gdyby Trybunał przychylił się do tego poglądu, zakres czasowy zastosowania krajowych przepisów transponujących te przepisy obejmowałby niniejszą sprawę, przy czym nie ma to znaczenia w ramach niniejszej argumentacji.

[34] Wyróżnienie tylko tutaj.

wyczerpane, a określenie wysokości szkody jest jednak praktycznie niemożliwe lub nadmiernie trudne. Oszacowanie szkody jest w konsekwencji subsydiarne wobec dokładnego ustalenia wysokości szkody w drodze przeprowadzenia dowodów.

89. Ujawnienie dowodów przez pozwanego, nawet jeśli nie w ramach nakazu przewidzianego w art. 5, ale z jego własnej inicjatywy, nie jest zatem niczym innym jak innym sposobem ustalenia stanu faktycznego. W konsekwencji nie wyklucza to, że określenie wysokości szkody jest jednak praktycznie niemożliwe lub nadmiernie trudne.

90. Ponadto nie można w sposób ogólny przyjąć, że dostęp do danych, na których opiera się opinia pozwanego co do szkody, całkowicie eliminuje asymetrię w dostępie do informacji między stronami. A nawet zrównoważona sytuacja w zakresie dostępu do informacji nie oznaczałaby, iż nie może występować praktyczna niemożliwość lub nadmierne trudności w określeniu wysokości szkody.

91. Po pierwsze, jeśli chodzi o kwestię stopnia, w jakim dostęp do określonych danych faktycznie zmniejsza asymetrię w dostępie do informacji między stronami, to konkretne sposoby dostarczania danych, jak również zakres danych i ich znaczenie muszą być oceniane w konkretnym przypadku. Może to dotyczyć np. kwestii, czy bardzo duża ilość danych w trudno dostępnych formatach jest udostępniana powodowi w krótkim czasie, w jakim zakresie te dane mogą być wykorzystane itp.

92. Zdaniem powodów ujawnienie w tej sprawie dotyczyło jedynie danych wykorzystanych przez pozwaną do sporządzenia jej opinii w związku ze szkodą. Biegli strony powodowej nie mieli możliwości żądania ujawnienia dalszych danych. Ponadto okres, w którym zapewniony był wgląd do tych danych, był naprawdę krótki (sąd odsyłający mówi o „tygodniu w godzinach pracy", powodowie o „przedpołudniach pięciu dni roboczych"). Przy przeglądaniu tych danych powodom nie wolno było wykonywać żadnych kopii ani korzystać z urządzeń elektronicznych. Ponadto przedmiotowe dane nie zostały włączone do akt sprawy i nie były dostępne dla samego sądu odsyłającego. Wreszcie biegły strony powodowej miał krótki okres wynoszący 10–15 dni na ewentualną zmianę swojej opinii na podstawie danych, do których otrzymał wgląd.

93. Opierając się na tych twierdzeniach powodów, trudno sobie wyobrazić, choćby ze względu na sposoby ujawniania informacji, by środek ten całkowicie wyeliminował asymetrię w dostępie do informacji między stronami w zakresie obliczenia wysokości szkody.

94. Okoliczność, że powodowie nie zmienili własnej opinii po zapoznaniu się z danymi pozwanej, nie może prowadzić do ogólnego wniosku, że powodowie nie dołożyli wszelkich starań, aby określić wysokość szkody, a zatem, że nie można było w tym zakresie przyjąć praktycznej niemożliwości lub nadmiernych trudności. Należy raczej wziąć pod uwagę znaczenie danych, jak również fakt, że powodowie przedłożyli opinię techniczną dotyczącą wyników uzyskanych dzięki dostępowi do danych pozwanej (zob. pkt 16 powyżej).

95. Co do zasady usprawiedliwione jest oczekiwanie, że powód dostosuje odpowiednio swoje stanowisko w świetle danych uzyskanych w toku postępowania. Jeżeli jednak dane te a priori nie nadają się do przeprowadzenia bardziej precyzyjnego wyliczenia, co musi ustalić sąd krajowy, to nie można wymagać od powoda, aby dostosował swoje stanowisko. Sąd krajowy musi ocenić przydatność wszelkich danych do określenia wysokości szkody, w razie potrzeby przy pomocy odpowiednich opinii biegłych.

96. Po drugie, nawet gdyby sytuacja w zakresie dostępu do informacji była zrównoważona, to nie można by wykluczyć, że precyzyjne określenie wysokości poniesionej szkody na podstawie dostępnych dowodów jest praktycznie niemożliwe lub nadmiernie trudne.

97. Wynika to po prostu z niekiedy niezwykle skomplikowanych okoliczności faktycznych leżących u podstaw sprawy. I tak nawet uczestnicy kartelu często nie są w stanie ocenić z pewnością, na jakim poziomie byłyby ceny w przypadku braku porozumienia kartelowego. W szczególności nie mogą wiedzieć, w jakim stopniu niektórym konkurentom udałoby się obniżyć koszty, a tym samym ceny pod pełną presją konkurencji. W takim przypadku nawet oni nie mogliby ujawnić odpowiednich danych, na podstawie których można by ostatecznie określić wysokość szkody.

98. Z całości powyższych rozważań wynika, że ujawnienie danych wykorzystanych do sporządzenia opinii pozwanej nie wyklucza dalszego istnienia asymetrii w dostępie do informacji między stronami oraz okoliczności, że precyzyjne określenie wysokości poniesionej szkody na podstawie dostępnych dowodów jest praktycznie niemożliwe lub nadmiernie trudne.

### *b) W przedmiocie powództwa przeciwko tylko jednemu z uczestników kartelu, od których zostały nabyte towary objęte naruszeniem kartelowym (trzecie pytanie prejudycjalne)*

99. Pytanie trzecie dotyczy tego, czy i w jakim stopniu okoliczność, że strona powodowa skierowała swoje powództwo tylko przeciwko jednemu z uczestników kartelu, od których nabyła towary objęte naruszeniem kartelowym, wpływa na możliwość oszacowania wysokości szkody.

100. W tym względzie należy najpierw wyjaśnić, że pytanie to nie dotyczy wykładni art. 11 dyrektywy 2014/104 dotyczącego odpowiedzialności solidarnej. Sąd odsyłający w żaden sposób nie podważa bowiem faktu, że powodowie mogli pozwać spółkę Daimler nie tylko w odniesieniu do samochodów ciężarowych, które nabyli od tej spółki, ale także w odniesieniu do tych samochodów, które nabyli od innych uczestników kartelu.

101. Jedynie dla kompletności wywodu należy zatem zauważyć, że zasada, zgodnie z którą każdy poszkodowany przez kartel może pozwać każdego uczestnika kartelu o odszkodowanie, pod warunkiem że istnieje związek przyczynowy między szkodą poniesioną przez tego poszkodowanego a naruszeniem popełnionym przez tego uczestnika kartelu, wynika już w każdym razie z orzecznictwa Trybunału. Dlatego też zasada ta została skodyfikowana w art. 11 dyrektywy jedynie deklaratywnie i w każdym wypadku ma zastosowanie w niniejszej sprawie (zob. pkt 37 powyżej).

102. Jak Trybunał niedawno stwierdził, nie odnosząc się do dyrektywy 2014/104, naruszenie prawa konkurencji pociąga bowiem za sobą zasadniczo odpowiedzialność solidarną sprawców naruszenia [35]. Wynika to już z wyroków w sprawach Kone i in. oraz Otis Gesellschaft i in., które dotyczyły powództw wniesionych przez osoby poszkodowane w wyniku efektów parasola cenowego lub przez podmioty udzielające dotacji publicznych, które nie pozostawały w bezpośrednim stosunku umownym z żadnym z uczestników kartelu i nie nabywały

[35] Wyrok z dnia 29 lipca 2019 r., Tibor-Trans (C-451/18, EU:C:2019:635, pkt 36). Ponadto Trybunał stwierdził, że art. 11 dyrektywy 2014/104 nie dotyczy ustalenia podmiotów zobowiązanych do naprawienia szkody, lecz podziału odpowiedzialności między podmiotami zobowiązanymi do naprawienia szkody, zob. wyrok z dnia 14 marca 2019 r., Skanska Industrial Solutions i in. (C-724/17, EU:C:2019:204, pkt 34).

bezpośrednio towarów objętych naruszeniem kartelowym od żadnego z uczestników [36]. Nie jest oczywiste, dlaczego w sprawie, w której powód nabył towary objęte naruszeniem kartelowym bezpośrednio od jednego lub kilku uczestników kartelu, jego prawo do pozwania wszystkich lub nawet tylko niektórych uczestników kartelu o naprawienie szkody spowodowanej wspólnym naruszeniem powinno zależeć od tego, czy nabył on te towary od pozwanego uczestnika (pozwanych uczestników) kartelu lub czy zostały one przez niego (nich) wyprodukowane.

103. W związku z tym trzecie pytanie prejudycjalne dotyczy raczej sprawiedliwości proceduralnej w stosunku do spółki Daimler. Chodzi w nim o to, czy możliwe jest założenie asymetrii w dostępie do informacji na niekorzyść powodów i oszacowanie wysokości szkody, nawet jeśli spółka Daimler nie sprzedała i nie wyprodukowała wszystkich spornych towarów objętych naruszeniem kartelowym. W takim wypadku spółka Daimler siłą rzeczy posiada mniej informacji dotyczących tych towarów niż pozostali uczestnicy kartelu. Sąd odsyłający zdaje się zatem wątpić, czy można tu przyjąć sytuację asymetrii w dostępie do informacji na niekorzyść powodów a na korzyść spółki Daimler.

104. Jednak i w przypadku tej sytuacji – z tego, co stwierdzono w pkt 84–88 powyżej – wynika, że zgodnie z art. 17 ust. 1 dyrektywy 2014/104 istotna jest jedynie okoliczność, czy dokładne ustalenie wysokości poniesionej szkody na podstawie dostępnych dowodów jest praktycznie niemożliwe lub nadmiernie trudne.

105. Zasadniczo w takiej sytuacji konieczne jest więc skorzystanie z nakazów sądowych na podstawie art. 5 ust. 1 dyrektywy, aby w razie potrzeby zażądać od osób trzecich przekazania informacji. Zabezpiecza to również prawo pozwanego do obrony. Artykuł 5 ust. 1 dyrektywy 2014/104 przewiduje bowiem, że także pozwany może domagać się ujawnienia dowodów przez powoda lub osoby trzecie. Właściwy sąd musi przy tym wziąć pod uwagę perspektywy powodzenia ewentualnych wniosków dowodowych pozwanego, tak aby wnioski te nie prowadziły do opóźnienia postępowania z przyczyn czysto proceduralnych.

106. W przypadku wyczerpania tych możliwości dowodowych do danego sądu należy sprawdzenie, czy dokładne ustalenie wysokości poniesionej szkody na podstawie dostępnych dowodów i oszacowanie jej wysokości pozostaje praktycznie niemożliwe lub nadmiernie trudne.

107. W każdym razie w przypadku, w którym pozwany nie sprzedał ani nie wyprodukował wszystkich przedmiotowych towarów objętych naruszeniem kartelowym, nie jest uzasadnione przyjmowanie ogólnego założenia, że nie ma asymetrii w dostępie do informacji na niekorzyść powoda. Jak bowiem zauważył sam sąd odsyłający, nawet w takim przypadku należy przyjąć, że uczestnicy kartelu dysponują z reguły większą ilością informacji na temat naruszenia i jego wpływu na ceny niż poszkodowani.

108. Ponadto skorzystanie przez powoda z prawa do pozwania każdego uczestnika kartelu nie może oddziaływać niekorzystnie w tym zakresie, w jakim co do zasady wyłączałoby możliwość szacowania. W tym zakresie spółka Daimler twierdzi, że powodowie celowo zaniechali stworzenia sytuacji, w której dostępne byłyby wszystkie istotne informacje dotyczące wysokości odszkodowania. Jednakże prawo poszkodowanych przez kartel do pozwania wszystkich lub tylko niektórych uczestników kartelu jest ważnym elementem skutecznego egzekwowania prawa do

[36] Wyroki: z dnia 5 czerwca 2014 r., Kone i in. (C-557/12, EU:C:2014:1317); z dnia 12 grudnia 2019 r., Otis Gesellschaft i in. (C-435/18, EU:C:2019:1069).

odszkodowania za szkody wyrządzone przez kartel i nie może zostać ograniczone bez uzasadnionych powodów. Musi być ono raczej wykonywane z poszanowaniem wszystkich istotnych zasad, które obejmują prawo do obrony pozwanych uczestników kartelu.

109. Okoliczność, że powód pozwał uczestnika kartelu, od którego nabył jedynie część spornych towarów objętych naruszeniem kartelowym, nie wyklucza zatem oszacowania szkody ze względu na praktyczną niemożliwość jej określenia lub nadmierną trudność w jej określeniu, o ile na wniosek pozwanego wyczerpane zostały również wszystkie mające szanse powodzenia i proporcjonalne z punktu widzenia nakładu pracy możliwości zgromadzenia dowodów na jego korzyść.

### *c) Wniosek wstępny*

110. Z powyższych rozważań wynika, że zgodnie z art. 17 ust. 1 dyrektywy 2014/104 oszacowanie wysokości szkody zakłada, że zostało dowiedzione, iż powód poniósł szkodę, ale dokładne ustalenie wysokości poniesionej szkody na podstawie dostępnych dowodów jest praktycznie niemożliwe lub nadmiernie trudne. Jeżeli na wniosek pozwanego wyczerpano wszystkie mające szanse powodzenia i współmierne możliwości zgromadzenia dowodów na jego korzyść, warunki te mogą być spełnione także wtedy, gdy pozwany ujawnił pewne dane i tylko część towarów objętych naruszeniem kartelowym została od niego nabyta.

## VI. Wnioski

111. W świetle powyższego proponuję, aby Trybunał odpowiedział następująco na pytania prejudycjalne:

1) Artykuł 101 TFUE w związku z zasadą skuteczności należy interpretować w ten sposób, że nie stoi on na przeszkodzie przepisom krajowym, które w pewnych przypadkach przewidują podział po połowie kosztów nawet w przypadku częściowej wygranej powoda, o ile przepisy te można interpretować zgodnie z prawem Unii w ten sposób, że w przypadku częściowej przegranej powoda z powodu nadmiernych trudności w ustaleniu wysokości szkody lub praktycznej niemożliwości jej określenia pozwany ponosi całość kosztów lub, w zależności od okoliczności sprawy, może zostać zobowiązany do pokrycia przynajmniej odpowiedniej części kosztów powoda.

2) Zgodnie z art. 17 ust. 1 dyrektywy 2014/104/UE w sprawie niektórych przepisów regulujących dochodzenie roszczeń odszkodowawczych z tytułu naruszenia prawa konkurencji państw członkowskich i Unii Europejskiej, objęte przepisami prawa krajowego oszacowanie wysokości szkody zakłada, że zostało dowiedzione, iż powód poniósł szkodę, ale dokładne ustalenie wysokości poniesionej szkody na podstawie dostępnych dowodów jest praktycznie niemożliwe lub nadmiernie trudne. Jeżeli na wniosek pozwanego wyczerpano wszystkie mające szanse powodzenia i współmierne możliwości zgromadzenia dowodów na jego korzyść, warunki te mogą być spełnione także wtedy, gdy pozwany ujawnił pewne dane i tylko część towarów objętych naruszeniem kartelowym została od niego nabyta.